

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 10

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

INNOVATION IQTISODIY BIRLIKLARNING TERMINOLOGIK SHAKLLANISHI VA UMUMISTE'MOL LEKSIKASIDAGI FAOLLASHUVI

Qarshiyeva Shahnoza Shuxrat qizi

Qarshi davlat texnika universiteti, assistent-o'qituvchi.

e-mail: shahnozaqarshiyeva66@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6299-9386>

Annotatsiya.

Maqolada innovatsion iqtisodiy birliklarning maxsus termin sifatida shakllanishi va keyinchalik umumiste'mol leksikasida faollashish jarayoni tahlil qilinadi. FinTech, startup, kraudfanding, kriptovalyuta, raqamli hamyon, platforma iqtisodiyoti kabi birliklarning terminologik va kommunikativ xususiyatlari aniqlanib, ularning ommalashuv mexanizmlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: innovatsion iqtisodiy birlik, terminologiya, terminlashuv, determinologizatsiya, iqtisodiy diskurs, umumiste'mol leksikasi, semantik o'zgarish, ommalashuv.

ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЕ ФОРМИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ И ИХ АКТИВИЗАЦИЯ В ОБЩЕПОТРЕБИТЕЛЬНОЙ ЛЕКСИКЕ

Каршиева Шахноза Шухрат кизи

Каршинский государственный технический университет, ассистент-преподаватель.

Аннотация.

В статье анализируется процесс формирования инновационных экономических лексических единиц в качестве специальных терминов и их последующей активизации в общепотребительной лексике. Выявляются терминологические и коммуникативные особенности таких единиц, как FinTech, стартап, краудфандинг, криптовалюта, цифровой кошелек, платформенная экономика, а также рассматриваются механизмы их популяризации.

Ключевые слова: инновационная экономическая лексическая единица, терминология, терминологизация, детерминалогизация, экономический дискурс, общепотребительная лексика, семантические изменения, популяризация.

TERMINOLOGICAL FORMATION OF INNOVATIVE ECONOMIC UNITS AND THEIR INCREASING USE IN GENERAL VOCABULARY

Qarshiyeva Shahnoza Shuxrat qizi

Karshi State Technical University, Assistant Lecturer.

Abstract.

This article analyzes the process through which innovative economic lexical units emerge as specialized terms and subsequently become increasingly widespread in general vocabulary. It identifies the terminological and communicative features of such units as FinTech, startup, crowdfunding, cryptocurrency, digital wallet, and platform economy, and examines the mechanisms underlying their popularization.

Keywords: innovative economic lexical unit, terminology, terminologization, determinologization, economic discourse, general vocabulary, semantic change, popularization.

Kirish. Zamonaviy iqtisodiyotning raqamlashtirilishi, moliyaviy texnologiyalarning tez sur'atlarda rivojlanishi, yangi biznes modellari va platformaviy xizmatlarning kengayishi iqtisodiy diskursning lug'aviy tarkibiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Yangi iqtisodiy hodisa avvalo mutaxassislar doirasida aniq nomlashni talab qiladi; shu ehtiyoj natijasida yangi termin hosil bo'ladi yoki mavjud umumiste'mol birligiga maxsus ma'no yuklanadi. Biroq iqtisodiy yangilik jamiyat hayotiga chuqur kirib borgani sari ushbu termin faqat professional muloqot doirasida qolmay, ommaviy axborot vositalari, reklama, ijtimoiy tarmoqlar, kundalik suhbat va ta'lim diskursida ham faol qo'llana boshlaydi. Natijada maxsus va umumiy leksika o'rtasida muntazam ikki tomonlama harakat yuzaga keladi.

Innovatsion iqtisodiy birliklarning terminologik shakllanishini o'rganish tilshunoslikning terminologiya, leksikologiya, semantika va diskurs tahlili bilan bog'liq masalalarni bir nuqtada birlashtiradi. M. T. Cabré termini faqat predmet yoki tushunchaning nomi sifatida emas, balki maxsus bilim, til tizimi va kommunikativ vaziyat birligida namoyon bo'ladigan ko'p qirrali birlik sifatida ko'radi. Bunday yondashuv terminning ma'nosi va maqomi kommunikativ muhitga bog'liq ravishda o'zgarishi mumkinligini anglashga imkon beradi [1; B. 35–57]. Shu jihatdan iqtisodiy terminlarning umumiste'mol leksikasida faollashuvi terminologik tizimning buzilishi emas, balki terminning yangi kommunikativ makonga ko'chishi sifatida talqin etilishi lozim.

Iqtisodiy sohada bunday jarayon ayniqsa yaqqol ko'rinadi. Masalan, bir vaqtlar faqat bank-moliya mutaxassislari

nutqiga xos bo'lgan fintech, startup, crowdfunding, cryptocurrency, digital wallet, platform economy, gig economy, open banking kabi birliklar bugungi kunda ommaviy axborot va kundalik muloqotda ham uchraydi. Ularning ayrimlari asl shaklida o'zlashadi, ayrimlari kalkalash yoki tarjima orqali milliy tilga moslashadi, yana bir qismi esa qisqa izoh bilan qo'llanib, vaqt o'tishi bilan izohsiz tushuniladigan birlikka aylanadi. Shuning uchun terminologik shakllanish bilan ommalashuv jarayonini bir-biridan ajratib o'rganish ushbu birliklarning real lisoniy hayotini to'liq ko'rsatmaydi.

Mazkur maqolaning maqsadi innovatsion iqtisodiy birliklarning maxsus termin sifatida shakllanish mexanizmlarini aniqlash, ularning umumiste'mol leksikasiga o'tish bosqichlarini tavsiflash hamda terminologik aniqlik va ommaviy kommunikativ qulaylik o'rtasidagi munosabatni ochib berishdan iborat. Tadqiqotning ilmiy yangiligi innovatsion iqtisodiy birliklarni "yangi terminning paydo bo'lishi – professional muhitda barqarorlashuvi – ommaviy kommunikatsiyada kengayishi – semantik soddalashuvi yoki qayta talqin qilinishi" kabi yagona dinamik model asosida izohlashga urinish bilan belgilanadi.

Termin va umumiste'mol birligi o'rtasidagi chegaraning nisbiyligi zamonaviy terminologiya nazariyasining muhim masalaridan biridir. Maxsus sohada shakllangan birlikning ommaviy muloqotga chiqishi adabiyotlarda determinologizatsiya, despesializatsiya yoki terminning ommalashuvi kabi tushunchalar bilan izohlanadi. I. Meyer va K. Mackintosh terminlarning ekspertlar doirasidan kundalik hayotga o'tishini alohida dinamik hodisa sifatida ko'rsatib, bunday o'tishda semantik, grammatik va pragmatik o'zgarishlar yuz berishini ta'kidlaydi. Mualliflar terminning asosiy maxsus ma'nosi saqlangan holda keng jamoaga yoyilishi va maxsus ma'noning qisman xiralashib, yangi umumiy ma'nolar hosil qilishi mumkinligini farqlaydi [2; 111–138-b.]. Bu qarash iqtisodiy terminlarning ommaviylashuvini tahlil qilishda metodologik tayanch vazifasini bajaradi.

R. Temmermannning sotsiokognitiv yondashuvi ham maxsus birliklarni mutlaqo o'zgarimas, bir ma'noli belgilar sifatida ko'rishdan voz kechadi. Uning fikricha, bilimning rivojlanishi, yangi tajriba va yangi kommunikativ ehtiyojlar terminning semantik tuzilishini harakatga keltiradi; polisemiya, metaforik modellashtirish va diaxron o'zgarish maxsus leksika uchun tabiiy hodisalardir [3; 125–154-b.]. Iqtisodiy sohada "platforma", "hamyon", "token", "mayning", "ekotizim" singari umumiy birliklarning yangi maxsus ma'no olishi, keyin esa shu yangi ma'noda yana keng ommaga tarqalishi aynan shunday ko'p bosqichli semantik dinamikani namoyon etadi.

Tadqiqot materiali sifatida zamonaviy ingliz iqtisodiy diskursida faol bo'lgan va o'zbek iqtisodiy kommunikatsiyasida ham uchraydigan 24 ta innovatsion birlik tanlandi: FinTech, RegTech, SupTech, startup, unicorn, crowdfunding, cryptocurrency, blockchain, token, mining, digital wallet, digital bank, digital finance, digital currency, stablecoin, open banking, platform economy, gig economy, sharing economy, green finance, smart contract, financial inclusion, peer-to-peer lending va regulatory sandbox. Tanlovda xalqaro moliyaviy tashkilotlarning terminologik va tahliliy materiallarida uchraydigan birliklar asos qilib olindi.

Tadqiqotda tavsifiy, kontekstual, semantik-komponent, terminologik va qiyosiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Birinchi bosqichda birlikning maxsus iqtisodiy tushunchani nomlashdagi funksiyasi aniqlandi. Ikkinchi bosqichda terminning umumiy kommunikatsiyaga chiqishini ko'rsatuvchi belgilar: qisqa va esda qoladigan shakl, ommaviy mavzuga bog'liqlik, izohsiz qo'llanish imkoniyati, metaforik tushunarlilik va boshqa birliklar bilan yangi birikmalar hosil qilish qobiliyati tahlil qilindi. Uchinchi bosqichda terminning semantik yadrosi umumiste'molga o'tganda qanchalik saqlanishi yoki soddalashishi baholandi. Tadqiqot miqdoriy korpus chastotasini aniqlashni maqsad qilmaydi; xulosalar tanlangan birliklarning sifat tahliliga asoslanadi.

Financial Stability Board FinTechni moliyaviy xizmatlarda yangi biznes modellari, jarayonlar, mahsulotlar yoki ilovalarni yuzaga keltirishi mumkin bo'lgan texnologiyaga asoslangan innovatsiya sifatida tavsiflaydi [4; 7–10-b.]. Bu ta'rif terminologik shakllanishning muhim xususiyatini ko'rsatadi: yangi termin faqat yangi shakl emas, balki yangi iqtisodiy kategoriya va faoliyat modelini ixcham nomlash ehtiyojidan kelib chiqadi. Shu bois FinTech kabi birlikning keng tarqalishi, avvalo, tushunchaning institutsional tan olinishi bilan bog'liq.

Izoh. Maqolani strukturaviy rasmiylashtirish va til jihatdan tahrirlash jarayonida sun'iy intellekt vositasidan foydalanildi. Manbalar, tahlil natijalari, misollar va ilmiy xulosalarning mazmuniy haqqoniyligi muallif tomonidan yakuniy tarzda tekshirilishi lozim.

Innovatsion iqtisodiy birliklarning terminologik shakllanishi, avvalo, nominativ ehtiyoj bilan bog'liq. Yangi texnologiya, moliyaviy mahsulot yoki iqtisodiy model avvalgi leksik vositalar bilan aniq nomlanmasa, til yangi birlik yaratadi yoki mavjud birliklarni qayta kombinatsiyalaydi. FinTech finance va technology komponentlarining qisqarishi asosida yuzaga kelgan bo'lsa, crowdfunding crowd va funding birliklarining kompozitsiyasi orqali ommaviy moliyalashtirish modelini ixcham ifodalaydi. Digital wallet esa mutlaqo yangi ildiz yaratmaydi: umumiste'moldagi wallet birligining "saqlash vositasi" semasi texnologik muhitga ko'chiriladi va maxsus moliyaviy tushuncha shakllanadi. Demak, terminlashuv yangi shakl yaratish bilan bir qatorda, mavjud shaklning yangi tushuncha tizimiga kiritilishi orqali ham amalga oshadi.

Terminologik shakllanishning ikkinchi belgisi konseptual aniqlikdir. Professional diskursda birlik ma'lum iqtisodiy jarayon yoki obyekt bilan bog'lanib, uning chegaralari definitsiya orqali aniqlashtiriladi. Masalan, digital bank oddiy "raqamli xizmat ko'rsatuvchi bank" degan umumiy taassurotdan ko'ra aniqroq institutsional mazmunga ega; digital financial services esa to'lov, pul o'tkazmasi, jamg'arma, kredit, sug'urta va boshqa xizmatlarning raqamli kanallar orqali ko'rsatilishini qamrab oluvchi keng tushuncha sifatida beriladi. Jahon banki glossariysida digital bank, digital asset, digital financial services, open banking kabi birliklarning alohida ta'riflanishi ularning maxsus tushuncha tizimida barqarorlashganini ko'rsatadi [5; 6–8-b.].

Biroq termin professional maydonda barqarorlashgach, uning keyingi taqdiri faqat mutaxassislar nutqi bilan belgilanmaydi. Tushuncha iqtisodiy hayotning oddiy ishtirokchisiga tegishli bo'lib qolsa, termin ham kengroq

auditoriyaga chiqadi. Masalan, startup dastlab innovatsion biznes va investitsiya muhitida maxsus xususiyatlarga ega kompaniya modelini bildirgan bo'lsa, kundalik nutqda ba'zan "yangi ochilgan biznes" ma'nosida ancha keng qo'llanadi. Cryptocurrency esa texnik-moliyaviy tizimni anglatuvchi termin bo'lish bilan birga, ommaviy muloqotda investitsiya, daromad, tavakkal, savdo kabi umumiy mavzularning faol leksik birligiga aylandi. Bu holat terminning umumiste'molga o'tishida semantik hajm soddalashishi mumkinligini ko'rsatadi.

To'rtinchi omil metaforik shaffoflikdir. Platform, wallet, mining, ecosystem, sandbox kabi birliklarning iqtisodiy termin sifatida muvaffaqiyatli tarqalishida ularning kundalik tajriba bilan bog'langan obrazli asoslari muhim. Regulatory sandbox nazorat qilinadigan sinov muhitini "qum qutisi" obrazi orqali ifodalaydi; mining kriptoaktivlarni yaratish jarayonini tabiiy resurs qazib olishga o'xshatadi; ecosystem esa kompaniyalar, foydalanuvchilar va xizmatlarning o'zaro bog'liq tizimini biologik ekotizim modeli orqali tushuntiradi. Bunday obrazlilik mutaxassis bo'lmagan foydalanuvchiga yangi tushunchani tezroq konseptualashtirish imkonini beradi.

Innovatsion iqtisodiy terminlarning milliy tilga kirib kelishida ham terminlashuv va ommalashuv bir-biriga bog'langan. O'zbek iqtisodiy diskursida fintech, startup, token, blokcheyn, kraudfanding kabi to'g'ridan-to'g'ri yoki fonetik-grafik moslashtirilgan o'zlashmalar bilan bir qatorda, raqamli hamyon, yashil moliya, ochiq bank tizimi, platforma iqtisodiyoti kabi tarjima va kalkalangan birliklar faol. Ommaviy auditoriya uchun terminning tanishligi ortgani sari uning izohli komponenti qisqaradi. Masalan, dastlab "kraudfanding — ko'pchilikdan kichik miqdorlarda mablag' yig'ish usuli" tarzida berilishi zarur bo'lsa, keyingi bosqichda birlikning o'zi yetarli bo'lishi mumkin. Bu o'zlashmaning leksik tizimga integratsiyalashuvini ko'rsatuvchi belgilardan biridir.

Platform economy va gig economy kabi birliklar ommaviylashuvning yana bir xususiyatini ko'rsatadi: yangi termin keng tarqalgan sari uning chegaralarini standartlashtirish ehtiyoji kuchayadi. OECD, ILO va Yevropa Ittifoqi tayyorlagan qo'llanmada digital platform employment and work tushunchasining yagona xalqaro terminologiyasi va aniq ta'rifini ishlab chiqish zarurligi alohida ta'kidlanadi [6; 37–54-b.]. Bu holat paradoks ko'rinishi mumkin: termin qanchalik ommalashsa, uning turli kontekstlarda turlicha ishlatilishi shunchalik ortadi; natijada professional soha yana aniqlik va me'yorlashtirish choralarga ehtiyoj sezadi.

1-jadval. Innovatsion iqtisodiy birliklarning terminlashuv va ommalashuv modeli

Birlik	Terminologik shakllanish	Umumiste'moldagi faollashuv	Asosiy o'zgarish
FinTech	moliya + texnologiya sintezi	yangiliklar, bank xizmatlari, ta'lim	qisqarish va ommalashuv
startup	innovatsion biznes modeli	"yangi biznes" ma'nosida keng qo'llanish	semantik kengayish
digital wallet	raqamli to'lov vositasi	kundalik to'lov nutqida faol	terminologizatsiya va kundaliklashuv
token	raqamli aktiv/huquq birligi	kripto mavzusidagi ommaviy nutq	maxsus ma'noning soddalashuvi
mining	kriptotarmoqdagi texnik jarayon	"kripto qazib olish" sifatida tanilish	metaforik terminlashuv
platform economy	raqamli vositachilikka asoslangan model	bandlik va xizmatlar haqidagi ommaviy diskurs	institutsional terminning ijtimoiylashuvi

O'tkazilgan sifat tahlili innovatsion iqtisodiy birliklarning terminologik shakllanishi va umumiste'mol leksikasidagi faollashuvi o'rtasida izchil bog'lanish mavjudligini ko'rsatdi. Birinchidan, birlikning ommalashishi uchun uning referenti real iqtisodiy tajribada ko'rinadigan bo'lishi muhim. Foydalanuvchi bank ilovasi, raqamli to'lov, kriptoaktiv yoki platformaviy xizmat bilan bevosita to'qnash kelgan sari uni nomlovchi termin ham kundalik tilga tezroq kiradi. Shu sabab digital wallet, startup, cryptocurrency singari birliklar SupTech yoki macroprudential kabi tor professional birliklarga nisbatan umumiy kommunikatsiyaga osonroq chiqadi.

Ikkinchidan, ommalashuv darajasi terminning strukturaviy shaffofligi bilan bog'liq. Tarkibidagi komponentlari kundalik til egasiga tushunarli bo'lgan digital wallet, green finance, platform economy kabi birliklar mazmunni taxmin qilish imkonini beradi. FinTech singari qisqartirilgan birliklarda esa shakl dastlab izoh talab qilishi mumkin, biroq yuqori takroriylik va institutsional qo'llanish natijasida butun birlik mustaqil nom sifatida o'zlashtiriladi. Shunday qilib, shaffoflik tez tushunishni, takroriylik esa leksik barqarorlashuvni ta'minlovchi ikki muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Uchinchidan, umumiste'molga o'tishda terminning maxsus semantik yadrosi turli darajada saqlanadi. Digital wallet singari birlikda asosiy referent deyarli o'zgarmaydi, faqat foydalanuvchining texnik bilim darajasi pasayadi. Startup singari birlikda esa maxsus mezonlar yumshab, "yangi biznes" degan kengroq ma'no paydo bo'lishi mumkin. Token va mining kabi birliklarda esa ommaviy qo'llanish maxsus texnik jarayonning faqat eng ko'zga tashlanadigan jihatini saqlaydi. Bu farqlar determinologizatsiyaning bir xil emas, darajali hodisa ekanini ko'rsatadi.

XULOSA

Innovatsion iqtisodiy birliklarning terminologik shakllanishi zamonaviy iqtisodiy bilim va amaliyotda yangi tushunchalarni aniq, ixcham va tizimli nomlash ehtiyojidan kelib chiqadi. Yangi birliklar so'z yasash, qisqartirish, komponentlarni birlashtirish, o'zlashtirish, kalkalash va mavjud umumiste'mol birliklarini yangi maxsus ma'noda qo'llash orqali yuzaga keladi. Termin professional muhitda definitsiyalanib, muayyan konseptual tizim tarkibida barqarorlashadi.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, iqtisodiy terminning keyingi rivojlanishi ko'p hollarda umumiste'mol leksikasiga chiqish bilan davom etadi. Bu jarayonning asosiy shartlari tushunchaning kundalik iqtisodiy hayotga kirib kelishi, terminning qisqa va kommunikativ qulay shakli, ommaviy axborot va institutsional matnlarda takroriy qo'llanishi, semantik yoki metaforik shaffofligi hamda boshqa birliklar bilan erkin birikish qobiliyatidir. Ommaviylashuv natijasida maxsus ma'no ba'zan saqlanadi, ba'zan soddalashadi, ayrim hollarda esa yangi baholovchi yoki ko'chma ma'no komponentlari bilan kengayadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Cabré M. T. Elements for a Theory of Terminology: Towards an Alternative Paradigm // Terminology. – 2000. – Vol. 6, № 1. – P. 35–57. – DOI: 10.1075/term.6.1.03cab.
2. Meyer I., Mackintosh K. When Terms Move into Our Everyday Lives: An Overview of De-terminologization // Terminology. – 2000. – Vol. 6, № 1. – P. 111–138. – DOI: 10.1075/term.6.1.07mey.
3. Temmerman R. Towards New Ways of Terminology Description: The Sociocognitive Approach. – Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 2000. – P. 125–154. – DOI: 10.1075/tlrp.3.
4. Financial Stability Board. Financial Stability Implications from FinTech: Supervisory and Regulatory Issues that Merit Authorities' Attention. – Basel: FSB, 2017. – URL: <https://www.fsb.org/2017/06/financial-stability-implications-from-fintech/>.
5. World Bank. Fintech and the Future of Finance: Glossary. – Washington, DC: World Bank, 2022. – URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/11ea23266a1f65d9a08cbe0e9b072c89-0430012022/>.
6. OECD, International Labour Organization, European Union. Handbook on Measuring Digital Platform Employment and Work. – Paris: OECD Publishing, 2023. – P. 37–54. – DOI: 10.1787/0ddcac3b-en.